

DANSKE EKSPEDITIONER PÅ VERDENSHAVENE

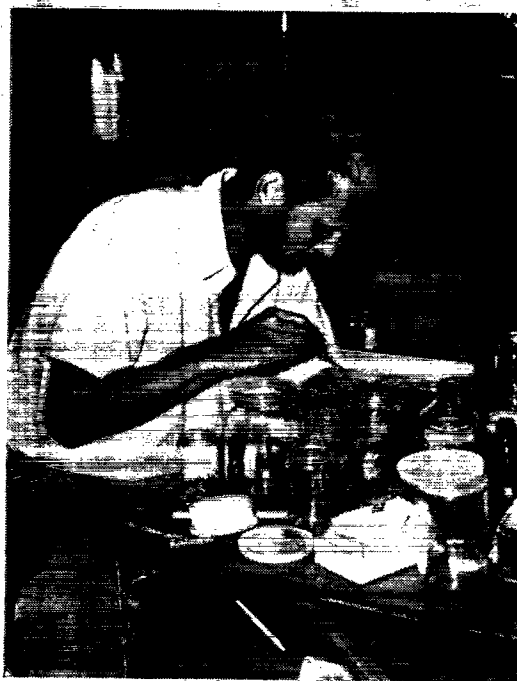
Torben Wolff: DANSKE EKSPEDITIONER PÅ VERDENSHAVENE. 336 sider i stort format, dansk og engelsk tekst. 350 illustrationer: farveplancher, tavler, tegninger og fotografier. Pris heftet kr. 139,50, indbundet kr. 162,75. Forlaget RHODOS.

Splitte mine bramsejl – her er en bog for gutter – om 171 dådrige mænd og 1 modig kvinde, hvis samlede indsats på danske ekspeditioner på verdenshavene gennem 200 år er fortalt af vor helbefarne eventyrer på oceanerne, videnskabsmanden fra dybhavet – i bogstavelig forstand – dr. phil. Torben Wolff – Zoologisk Museums verdenskendte og initiativrige havforsker og evigtunge vovehals og dertil en god skribent.

Der var noget ganske særligt ved disse mænd, der brød op fra det hjemlige studereværelse, drejede gadedørsnøglen om to gange, hev ankeret op, rundede Kronborg og Skagen og drog ud på det vildene hav. Fra nogle kom vægtige manuskripter og rapporter hjem efter års forløb, mens de selv forsvandt derude, fra andre kom kasser med glas og dyr, tørrede planter og ditto fisk og sirligt førte journaler som eneste livstegn, mens atter andre var heldige og kom hjem med skib og ladning og stof til at fylde resten af livet med forskerglæde og reolerne med talrige publikationer.

Hvorfor dette kapløb over oceanerne og mod de store havdybder for at give sig i lag med gåder, der har undret mennesket i århundreder? Da dr. Knud Rasmussen engang spurgte en polareskimo, hvad der for ham var livets højdepunkt, svarede denne, at det var at køre op i friske bjørnespor og være foran alle andre. Da nærværende anmelder spurgte dr. Hugh Simpson, der lige var gået over Grønlands indlandsis og nu forberedte en nordpolsekspedition, hvad der var den ansporende kraft bag hans usædvanlige planer, svarede han, at det var bevidstheden om at yde en indsats for sit land: hverdagens mennesker føler sig stolte over at tilhøre et land, der har sønner, som udøver sådanne bedrifter.

Havforskningens mænd var af samme støbning. De ville – forud for andre – nå mål udenfor alfarvej, udforske det utilgængelige og komme hjem og fortælle om ting, bøgerne intet vidste om. I dag er vi stolte over at være deres landsmænd. Torben Wolffs bog får glorien til at blusse over vore hoveder – med stærke, urolige nordlysflammer. Vi længes svært efter daggry for selv at bryde op.

*Bogens forfatter, haubiologen dr. phil.
Torben Wolff
under arbejdet på »Galathea Ekspeditionen«.*

Mange ekspeditioner bærer navn efter det skib, der lagde køl og bord til for at føre videnskabsmændene mod deres fjerne mål. Vi smiler genkendende til navne som „Grønland“, „Galathea“, „Atlantide“, „Danmark“, „Dana“, „Thor“, „Tjalfe“, „Ingolf“, „Godthåb“, „Gustav Holm“, „Dijmphna“, „Fylla“, „Hekla“, „Hauch“, „Margrethe“, „Søkongen“, hvoraf mange er gamle Grønlands-veteraner.

Hvert skib har en historie at fortælle. Nogle var veltjente orlogsskibe, før de sejlede ud i videnskabens tjeneste, andre var koffardiskibe og skonnerter, der snart pløjede tropehavens solhede strøg, snart risikerede stævn og ror i de arktiske haves drivis. Enkelte forsvandt derude på feltet: „Margrethe“ ved Vestindien, „Dana“ i Nordsøen. Nogle led større eller mindre havari, men nåede heldigt hjem takket være dygtig sømandskunst. De bærer alle navne, som i dag er berømte ud til havenes yderste grænser, gjort udødelige i tusinder af videnskabelige afhandlinger, der indtager værdige pladser i alle større biblioteker med respekt for sig selv. Nogle lånte lidt af berømmelsen fra hæderkronede forgængere: „Galathea“, „Dana“, „Thor“, iøvrigt ganske unødvendigt, men det er jo altid godt at være af gammel adel.

I rækken af berømte skuder, der har bidraget til at øge vor viden om tingenes tilstand på de syv have, kunne nok fremhæves endnu en håndfuld snekker fra både før og efter det skelsatte år 1761: „Marekatten“, „Enhjørningen“, „Haabet“, „Alabama“, „Gamma“, „Kista Dan“, „Adolf Jensen“, for blot at nævne enkelte, men Torben Wolff har valgt at begynde sin beretning om danske ekspeditioners meriter

*»Galathea Ekspeditionen«s initiativtager
og leder,
havbiologen dr. phil. Anton Bruun.*

på verdenshavene ved hint mindeværdige år 1761, hvor tre forskere af fag og uddannelse officielt udsendtes af vor dengang enevældige konge og al videnskabs faderlige beskytter, Frederik V, med det formål at finde, udforske og beskrive det lykkelige Arabien. Det var vel også den første danske ekspedition, der udsendtes med rent videnskabelige formål. Linné havde netop (1758) udgivet sin klassiske tiende udgave af Systema Naturae. Videnskaben havde etableret sig; dyr og planter havde fået systematiske navne, man vidste fra nu af, hvad man talte om.

Det vil nok undre mange læsere at erfare, at flere af vore kendte Grønlands-personligheder tjente deres første sporer hinsides de store have. Geologen H. J. Rink deltog i den første Galathea-ekspedition sammen med zoologen J. Th. Reinhardt. Det overrasker også, at et dansk skib har været aktivt engageret i planerne om at støde frem til Nordpolen. 1882 udrejste „Dijmphna“-ekspeditionen for at udforske nordkysten af Sibirien og finde ud af, om lande og øer strakte sig så langt mod nord, at man ad den vej kunne nå Nordpolen. Ekspeditionen løb uhjælpeligt fast i isen i Karahavet, øst for Novaja Zemlja. Her lykkedes det at redde besætningen på det forliste norske skib „Varna“. Vinteren tilbragtes med meteorologiske og zoologiske undersøgelser og indsamlinger, der gav Zoologisk Museum i København et fint materiale til sammenligning med det grønlandske. Året efter slap man heldigt ud af isen og hjem.

Der fulgte siden mange danske ekspeditioner til de arktiske farvande, især Øst- og Vestgrønland. Fra Chr. IV's og Jens Munk's berømmelige dage har dansken følt sig draget nordpå. Vi hentede hverken guld eller gods på disse kanter, men megen viden bragtes hjem, og vore museer fyldtes med samlinger, som siden har holdt tal-

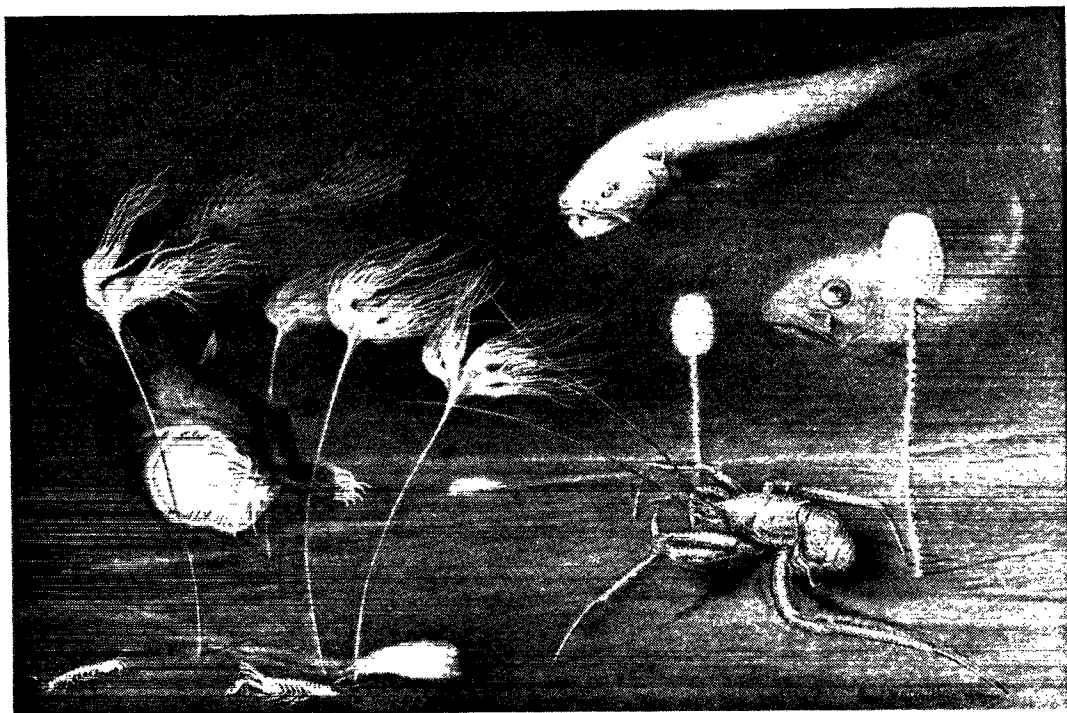
rige videnskabsmænd i ånde i snese af år. Torben Wolff giver os her for første gang en samlet fremstilling af danske marine ekspeditioner til de grønlandske farvande. Krydseren „Fylla“ drog ud til Vestgrønland 1884 og igen i 86 medbringende trawl og skraber side om side med skudklare kanoner. 1895 og 96 måtte krydseren „Ingolf“ tage tønnen i de isfyldte farvande, hver gang med nogle af vore bedste videnskabsmænd ombord. Resultaterne fra disse zoologiske, botaniske, hydrografiske og fiskeri-inspektionsmæssige togter foreligger idag samlet i det imponerende værk „The Danish Ingolf-Ekspedition“, der begyndte at udkomme 1899. Til dato er udkommet 5550 sider og næsten 300 litografiske tavler, hvoraf mange i farver. En af de smukke farvetavler med mærkelige arktiske dybvandsfisk gengives i bogen.

Her skal tilføjes, at den danske marine siden har fulgt disse videnskabelige togter til grønlandske farvande op med talrige inspektions- og opmålingstogter, således at de grønlandske fjorde, skærgårde, fiskebanker og have idag er opmålte i vid udstrækning, et arbejde, der også fremover fortsættes side om side med marinens naturlige inspektionstjeneste.

Den vanskeligst tilgængelige kyst er udfør Østgrønland, hvor drivisen spærrer skibene ude størstedelen af året. Ofte måtte man overvintre for at være på feltet tidligt på forår og sommer. Også her kender vi bedst ekspeditionerne under skibenes navne: „Hekla“, „Antarctic“, „Danmark“, „Godthåb“, „Gustav Holm“, „Thor“, „Gamma“ med flere – og vi får i Wolffs bog et levende indtryk af, at de under opholdet ved Østgrønland ikke lå på den lade side, hvilket også kan siges om de som regel mindre fartøjer, der arbejdede i vestgrønlandske farvande: „Tjalfe“, „Godthåb“ og lad os tilføje „Umarissok“ og „Adolf Jensen“.

Men Torben Wolff lader os nu ikke nøjes med de kolde gys. Nogle af de største ekspeditioner går mod verdenshavene syd for ækvator, hvor forfatteren tager os med på den ene spændende opdagerfærd efter den anden, selv ned på verdenshavens store dybder, 10.000 m. Vi følger med i spændingen ombord på „Galathea“, da bundhenteren for første gang i historien kom op fra den største havdybde, der nogensinde var fisket på, og åbnede sig på dækket og udspyede mærkelige væsener. Man havde ikke blot fundet nye dyr, men helt nye slægter og en hidtil ukendt region af havbunden, hvor livet levedes i måske årmillioners uforanderlighed.

Iderige forskere og initiativrige ekspeditions-mænd (Peter Forsskål, Th. Mortensen, Ad. S. Jensen, Ove Paulsen, A. S. Ørsted, Japetus Steenstrup, Johannes Schmidt, Anton Bruun, Gunnar Thorson m. m. fl.) passerer revy. Vi læser om teorier, planer, metoder – og nye mål. Ingen ekspedition tilendebringes, uden at den i sig selv bærer ideen til den næste. Vi lærer, at held og lykketræf ikke mere giver de store resultater. Disse hjembringes idag af planlægning, metoder, redskaber, et energisk slid ude på feltet og – nu som før – forståelse og medvind fra stat, fonds og den enkelte – eller

Tegning: Poul H. Winther.

*Et udvalg af den rige fangst
på en enkelt dybhavsstation i Stillehavet nord for Panama-golfen på 3570 m dybde.*

de få – hjemlige personligheder, der fattede interesse for ideen og bakkede den op, moralsk eller økonomisk (J. H. E. Bernstorff, H. C. Ørsted, Niels Bohr, A. H. Vedel, A. P. Møller, Knud Lauritzen, Ejnar Mikkelsen, Ebbe Munck for blot at nævne nogle af danske ekspeditioners trofaste rygstøtter).

Endnu et forhold har været af stor vigtighed: et traditionelt og frugtbart samarbejde med marinen – lige fra Grønland til Indiske Ocean og Stillehavet. Det lå i luften for vore mænd af orlog, at deres virkefelt ikke hørte op ved Skagen – og ej heller ved havets overflade. Man havde skibe og kunne sejle, og det blå hav lokkede, og vindene blæste ligesom friskere hinsides Kattegat.

Det blev til mangt et udbytterigt togt i samarbejdets ånd mellem flådens officerer og mandskab og videnskabsmændene, særlig smukt manifesteret på 1. og 2. Galathea ekspedition – hundrede år efter hinanden.

Der skal læses om disse ekspeditioner og alle de øvrige – det er jo derfor, Torben Wolff har skrevet bogen og Carlsberg-fondet ydet rundelig støtte. Der er iøvrigt det mærkelige ved dette værk, at det ved første øjekast virker utilnærmeligt i kraft af sin vægt på 1,9 kg, en stilistisk kedsommelig indholdsfortegnelse, indledende ci-

*Fiskeribiologen, magister Inger Boëtius
ombord i »Te Vega« under
»International Indian Ocean Expedition«, 1964.*

tater i sprog og stil fra 1700-tallet og sirlige tegninger spækkede med videnskabelige detaljer; man mærker videnskabsmandens trang til nøjagtighed og forlagets ønske om at yde noget ekstraordinært.

Men falder man ind i teksten på et tilfældigt sted, tvinges man hurtigt til at blade side efter side tilbage for ikke at gå glip af noget. Her er både spænding og fart over feltet, ofte synes man for stærk fart. „Galathea“'s største sensation, fundet af ur-bløddyret *Neopilina*, hvis nære slægtninge rækker 350 millioner år tilbage i tiden, klares på 10 linier; men så er det også 10 meget lødige linier. Grønlands Fiskeriundersøgelsers 40-årige virke i de kolde, isfyldte farvande under dr. Paul M. Hansens dygtige ledelse må nøjes med mindre end tre linier. Det kunne ellers nok have været spændende at høre om opdagelsen af torskens vandringer mellem Island og Grønland, dens gådefulde svigten på de grønlandske fangstfelter i disse år og om laksens lange fødevandringer fra Europa til Davisstrædet eller om de begivenhedsrige somre 1948–49, hvor Christianshåbs æresborger fandt verdens største rejefelter i Disko Bugt. Det må vi have tilgode i næste udgave.

Adskilligt mere hører vi heldigvis om en gammel kending fra vore hjemlige strøg: ålen – og Johs. Schmidts mange, utrættelige togter for at indkredse dens yngleplads i Sargassohavet – et mysterium, der langt fra er løst endnu, eftersom hidtil ingen ved

noget om, hvad der sker med vore ål, fra de forlader Kattegat, til deres larver dukker op i Sargassohavet.

Her er det iøvrigt, på sidste åletogt for 2 år siden, at dansk havforsknings eneste, modige kvinde optræder på arenaen, magister Inge Boëtius, selvom hun i forfatterens skrækkelige jag skjules i betegnelsen „ægteparret Boëtius“. Det trøster lidt, at man otte sider forud har truffet hende på Te Vega ekspeditionen tværs over Stillehavet – men man ville nu gerne have set et billede af hende i sydvest og søstøvler på „Dana“'s dæk.

Bortset fra foran nævnte savn er værket pompøst illustreret: 350 illustrationer hvoraf 20 helsides farveplancher af havets dyr, perler i dansk illustrationskunst, både fra kunstnernes (især Chr. F. Müller, Chr. Thornam) og teknikernes hånd. Af de talrige tegnere har Carsten Niebuhr, Poul H. Winther og Erik Bertelsen præsteret sande mesterværker. Man kunne græde tran over, at en så fremragende kunstner og videnskabsmand som sidstnævnte må skjule sine talenter under direktørstolens hynde på Charlottenlund Slot, hvor Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser har tilhuse.

Da bogen både har dansk og engelsk tekst, vil mange læsere heri finde en kærkommen og diskret anledning til at gøre venner i ind- og udland opmærksom på et forskningsfelt, hvor dansk indsats har kunnet måle sig med et hvilket som helst andet lands, stort som lille. Vi vil drikke vor daglige Carlsberg med en veltilfreds mine over at være med til at støtte videnskaben gennem Carlsberg-fondet, der har muliggjort mange af de store ekspeditioner og ydet vægtige bidrag til samlingernes bearbejdelse og udgivelse – og til dette værks fremkomst.

Chr. Vibe.

